

ВІДГУК
офіційного опонента
Резнікової Наталії Володимирівни
на дисертаційну роботу Гапєєвої О.М. на тему
«Міжнародна економічна безпека країн в умовах сталого розвитку»,
яку представлено до захисту у спеціалізованій вченій раді Д 11.051.03 у
Донецькому національному університеті імені Василя Стуса МОН України
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

Актуальність теми дослідження

Зростання і розвиток в концепції сталості нерідко опиняються у діалектичній суперечності: фундаментальна грань, яка розмежовує ці два поняття, — відмінність цілей, до яких, або через механізм відповідних управлінських рішень, або стихійно — «прагнуть» означувані ними процеси. Мета соціально-економічного розвитку – зростання продуктивності, розвиток продуктивних сил і поліпшення якості життя людини, в той час як стратегія економічного росту здебільшого передбачає зростання обсягів виробництва лише заради росту ВВП, даючи короткотерміновий ефект і негативно впливаючи на соціокультурну та екологічну сталість. Таким чином, саме соціально-економічний розвиток, а не економічне зростання, забезпечує сталість, узгодженість, збалансованість, а також безпеку, сучасні уявлення про яку демонструють неоднозначність підходів. Різноманіття наявних понять безпеки не розв'язує до кінця проблему необхідності подальшого з'ясування її суті, особливо з врахуванням трьох ключових елементів концепції сталого розвитку (концепція розвитку, де соціально-економічний розвиток має враховувати екологічні обмеження; концепція потреб, за якої перерозподіл ресурсів відбуватиметься задля забезпечення якості життя для всіх; концепція майбутніх поколінь, яка передбачає можливість тривалого використання ресурсів для забезпечення необхідної якості життя для майбутніх поколінь). Останні не лише трансформуватимуть змістовне наповнення концепції «економічної безпеки» на мезо- і макрорівнях, але і закладатимуть підвалини до ревізії її складових на мета-, і на мегарівні міжнародної економічної політики, що,

в свою чергу, передбачатиме часткову реінституціоналізацію системи міжнародних економічних відносин з врахуванням існуючої системи новітніх імперативів.

У зв'язку з цим проведення наукових досліджень, спрямованих на дослідження міжнародних економічних відносин в умовах глобалізаційних процесів й обґрунтування доцільності використання інтегрального індексу економічної безпеки для розробки та обґрунтування стратегічних планів забезпечення економічної безпеки країн в умовах сталого розвитку є актуальним і доцільним.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана у відповідності до напрямів науково-дослідної роботи кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Маріупольського державного університету та кафедри обліку та аудиту Національного технічного університету «Дніпровська політехніка». Так, в рамках теми «Теоретико-методологічне забезпечення та розробка інструментарію модернізаційної моделі регіонального розвитку в нових територіально-просторових умовах» (номер держреєстрації 0118U000551; 2018–2020 рр.) автором удосконалено організаційно-методичні засади дослідження міжнародного безпекового середовища за рахунок розробки багаторівневої моделі забезпечення міжнародної економічної безпеки; запропоновано класифікацію глобальних детермінант міжнародного безпекового середовища, їх диференціацію за джерелами виникнення та напрямками впливу. В рамках теми «Міжнародні економічні відносини країн світу у галузях промисловості» (номер держреєстрації 0118U000329; 2018–2019 рр.) автором зокрема визначені проблеми та перспективи міжнародних економічних відносин країн світу у видобувній промисловості; запропоновано визначення економічної безпеки країн світу під впливом глобалізаційних процесів; розглянуто шляхи кооперації підприємств під час реалізації міжнародних економічних відносин у країнах світу; встановлені актуальні перспективи розвитку глобальних сервісних кластерів та окреслено напрями і методика оцінки збалансованого функціонування глобальної економіки.

Таким чином, викладене дозволяє стверджувати про високий ступінь актуальності теми дисертації, відповідність її стратегічним напрямам розвитку державної політики та узгоджена із сучасними напрямами науково-дослідних тем.

Наукова новизна отриманих результатів

В дисертації авторкою отримані вагомі результати, наукова новизна яких полягає у наступному:

- вперше запропоновано міждисциплінарний багатокатегоріальний підхід до дослідження міжнародної безпеки сталого розвитку, який ґрунтується на сукупності взаємопов'язаних етапів, починаючи зі встановлення конфігурації системи міжнародної безпеки сталого розвитку та ідентифікації рівнів безпекового розвитку країн і до наукового обґрунтування формування компаративного профілю стратегій національної безпеки за групами країн з різними типами соціально-економічних систем (розділ 1, п.1.1, С.52-53);

- вперше обґрунтована конфігурація системи міжнародної безпеки сталого розвитку, що характеризується гомогенністю та, водночас, гетерогенністю, основою якої обґрунтовано визначені інтегровані системи національної безпеки країн (розділ 1, п.1.2, С.59);

- доведено, що становлення стійких форм співробітництва між країнами підсилює гомогенність системи міжнародної економічної безпеки через підсилення її інтегрованості, а збільшення фрагментарності міжнародного безпекового середовища через поглиблення та загострення протиріч між інтересами країн – збільшують його гетерогенність (розділ 1, п.1.2, С.59);

- сформовано методологічний апарат емпіричної оцінки рівня міжнародної економічної безпеки країн, що базується на застосуванні методів багатовимірного оцінювання, застосування якого дозволяє визначати стан економічної системи за рівнем безпеки, забезпечити постійний моніторинг стану та змін параметрів міжнародного безпекового середовища та надавати комплексну та кількісну характеристику позицій країн у ньому. Складовими методологічного апарату авторка визначає, по-перше, запропонований нею інтегральний індекс

економічної безпеки країни, по-друге, розроблену систему ідентифікації рівнів безпеки, по-третє, систематизовані індикатори міжнародної економічної безпеки, що відповідають Цілям сталого розвитку (розділ 2, п.2.3, С.147-149);

- авторкою запропоновано використовувати інтеграційний підхід до дослідження міжнародної економічної безпеки разом з традиційними комплексним та системним підходами, що дозволило ідентифікувати сучасний феномен міжнародної економічної безпеки як поліструктурної системи, характерні ознаки якої (цілісність та неподільність, емерджентність, взаємозв'язок та взаємозалежність, ієрархічність та поліструктурність, комплементарність, інституційна визначеність), доповнюють раніш обґрунтовані ознаки міжнародної економічної безпеки як системи (відкритість, цілеспрямованість, сталість та нестійкість, синергія) (розділ 1, п.1.2, С.58-61);

- розроблення авторкою багаторівневої моделі забезпечення міжнародної економічної безпеки дозволили удосконалити відомі організаційно-методичні засади дослідження міжнародного безпекового середовища (розділ 2, п.2.3, С.147-149);

- на основі аналізу еволюції підходів до стратегічного планування національної безпеки, цільової спрямованості, структури та змісту нормативних та програмно-стратегічних документів, що регламентують національну безпеку, сформовано компаративний профіль економічної складової стратегій національної безпеки та розроблено інформаційну панель показників міжнародної економічної безпеки країн. Ці результати розвивають теоретико-методологічні засади компаративного аналізу міжнародної економічної безпеки країн та удосконалюють науково-теоретичні засади дослідження стратегій економічної безпеки країн світу та дозволяють корегувати стратегії міжнародної економічної безпеки країн відповідно до вимог сталого розвитку (розділ 5, п.5.2, С.359-363);

- дисертанткою запропоновано удосконалення класифікації глобальних детермінант міжнародної економічної безпеки країн світу, що забезпечує можливість врахування комплексно ідентифікованих детермінант економічної безпеки країни при формуванні безпекової стратегії розвитку національної

економіки, підвищенню її стійкості, гнучкості та адаптивності у контексті сталого розвитку (розділ 2, п.2.2, С.130);

- в роботі запропоновано концептуальну схему побудови інтегрованої системи економічної безпеки країни, яка включає взаємоузгоджені етапи формування безпекової системи і базується на врахуванні чинників, що визначають специфіку основних її складових. Її використання дозволяє побудувати систему економічної безпеки країни, яка є логічно структурованою, обґрунтованою, узгоджена із загальними інтересами національної безпеки, адаптованою до умов міжнародного безпекового середовища (розділ 5, п.5.1, С.340);

- в роботі також дістали подальшого розвитку: організаційно-методологічні засади розвитку моделей міжнародної економічної безпеки; зміст сучасного концепту міжнародної економічної безпеки, який на відміну від традиційного державоцентристського концепту, враховує іманентні властивості безпеки як системи, як стану, як процесу та визначає складний та багатовимірний концепт міжнародної економічної безпеки; систематизація рівнів інституційного забезпечення міжнародної економічної безпеки; визначено умови ефективної дії інституційного механізму забезпечення економічної безпеки; концептуальні дослідження сталого розвитку із урахуванням безпекової складової, що дозволило розкрити сучасні виміри міжнародної економічної безпеки країн та запропонувати коротко-, середньо- й довгострокові практичні заходи, які спрямовані на підвищення загального інтегрального рівня економічної безпеки України в контексті досягнення Цілей сталого розвитку і ґрунтуються на розробленому інструментарії оцінки рівня міжнародної економічної безпеки країн (розділ 1, п.1.2, С.61-66);.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджується застосуванням комплексного підходу, що являє собою сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, які забезпечили

концептуальну єдність дослідження – діалектичний метод наукового пізнання, методи наукової абстракції, аналізу та синтезу; історико-логічний метод, формалізації; сходження від абстрактного до конкретного; статистичного аналізу, порівняння; економіко-математичного моделювання та багатовимірної оцінювання; порівняння; структурно-логічного аналізу. Автором використаний значний обсяг науково-теоретичної та статистичної інформації, досягнення сучасної вітчизняної та зарубіжної наукової думки. Теоретичне обґрунтування положення дисертації має належний рівень. Виклад матеріалу – послідовний і логічний.

Інформаційно-фактологічною основою дисертації є офіційні матеріали та аналітичні звіти міжнародних організацій (ООН, ОЕСР, МВФ, ВООЗ, Світового банку, міжнародних економічних форумів та ін.), законодавчі та нормативно-правові документи органів державного управління України та іноземних держав, наукові праці вітчизняних та закордонних вчених у сфері міжнародних економічних відносин, сталого розвитку, економічної безпеки, результати особистих напрацювань автора.

Автореферат дисертації повною мірою відповідає змісту дисертаційної роботи, містить основні ідеї та висновки, отримані автором. Запозичення матеріалу від інших авторів має належним чином оформлені посилання на відповідне джерело.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів

Наукове значення одержаних результатів полягає у розробці нового напрямку наукових досліджень міжнародної безпеки сталого розвитку і концептуальному вирішенні проблеми формування стратегій економічної безпеки країн в умовах сталого розвитку.

Практичне значення теоретико-методологічних та науково-практичних результатів дисертаційного дослідження підтверджується її впровадженням у діяльність центральних та регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування для наукового обґрунтування стратегії економічної безпеки

України у контексті вимог сталого розвитку. Результати дослідження доведено до рівня конкретних рекомендацій та впроваджено на державному і регіональному рівнях: у діяльність Комітету з питань бюджету Верховної Ради України (довідка №04-13/14-631 (77753) від 24.06.2020 р.), Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (довідка №1762/43-14 від 05.05.2020 р.), Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (довідка №02/110 від 15.05.2020 р.), Української асоціації Римського Клубу (довідка №1962-25 від 14.04.2020 р.), у діяльність Департаменту економічного розвитку Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка №1836-20/35 від 03.02.2020 р.), Дніпровської міської ради (довідка №7/10-1426 від 16.06.2020 р.), Дніпропетровського інвестиційного агентства Дніпропетровської обласної ради (довідка №35 від 29.05.2020 р.).

Теоретичні положення і практичні рекомендації дослідження використовуються також й у навчальному процесі Маріупольського державного університету МОН України при викладанні дисциплін «Міжнародна економіка», «Глобалізація і регіональний економічний розвиток» (довідка №01-32/402 від 22.06.2020 р.); НТУ «Дніпровська політехніка» при розробленні методичного забезпечення та викладанні дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародна економіка», «Геоekonomіка», «Економічна безпека» (довідка №15/20 від 24.06.2020 р.).

Повнота викладення результатів в опублікованих наукових працях

За темою дослідження опубліковано 34 наукові праці загальним обсягом 53,0 д.а., з яких особисто автору належить 41,42 д.а., у тому числі 1 одноосібна монографія, 1 колективна монографія, 4 статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу (із них 3 – у співавторстві), 22 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (із

них 4 – у співавторстві), 6 публікацій за матеріалами конференцій (із них 2 – у співавторстві).

Результати дослідження доповідались автором і отримали схвальні відгуки на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах: «Розвиток країн в умовах глобалізації: технологічні, економічні, соціальні та екологічні проблеми» (м. Тернопіль, 2012 р.), «Економіка в умовах глобалізації: проблеми, тенденції, перспективи» (м. Дніпропетровськ, 2015 р., 2018 р.), «Business and Management 2018» (м. Вільнюс, 2018 р.), «Вільна торгівля, протекціонізм, справедлива торгівля: за і проти» (м. Київ, 2018 р.), «Business and Management 2020» (м. Вільнюс, 2020 р.). Це також підтверджує високий рівень обґрунтованості авторських висновків та рекомендацій.

Таким чином, зазначене вище дозволяє стверджувати, що матеріали наукових досліджень дисертаційної роботи Гапєєвої Ольги Миколаївни достатньою мірою апробовано та висвітлено у наукових публікаціях автора.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Висновки, положення та пропозиції, представлені у дисертаційній роботі, є достатньо обґрунтованими. Водночас, слід визначити ряд дискусійних положень і зауважень до роботи:

1. В розділі 3.1 наведено аналіз сучасної архітектури міжнародного безпекового середовища. На стор. 166 дисертації авторка, спираючись на результати виконаного нею дослідження глобальних трендів, що впливають на сучасне середовище міжнародної економічної безпеки, виділяє однополюсні та двополюсні тренди міжнародного безпекового середовища. На нашу думку, підстави для такого виділення потребують більш детального пояснення.

2. У розділі 3 авторка акцентує на тому, що «міжнародне безпекове середовище є вкрай турбулентним» (стор. 239 дисертації), а визначені в роботі «глобальні тренди мають взаємопов'язаний характер і тісно корелюють між собою, підсилюючи вплив один одного на стан міжнародної економічної безпеки

країн світового господарства», тому формування національної стратегії національної безпеки держави «стає складовою загальної стратегії розвитку». Проте незрозуміло, яким чином можна застосувати всю кількість визначених в роботі трендів міжнародного безпекового середовища на практиці під час формування політики безпеки, адже авторка в роботі наводить пояснення цих трендів, але без конкретних практичних прикладів.

3. Пропонуючи багаторівневу модель забезпечення міжнародної економічної безпеки (стор. 356), авторка вказує на наявність у моделі такої компоненти, як «безпекові системи міжнародних компаній». Проте, у тексті дисертації аспекту міжнародних компаній приділено недостатньо уваги, тому треба уточнити, як само безпекові системи компаній впливатимуть на рівень безпеки країни.

4. Грунтуючись на результатах аналізу, сформованих в розділі 5 показників інформаційних панелей міжнародної економічної безпеки в умовах сталого розвитку для країн Європейського (табл 5.2) та Азійсько-Тихоокеанського (табл. 5.3) регіонів, авторка визначає для розробки та реалізації короткострокових практичних заходів для підвищення економічної безпеки в умовах сталого розвитку часовий інтервал до трьох років (стор. 364, 367, 371 дисертації). Незрозуміло, чому авторка обрала саме таку тривалість для таких заходів, адже зазвичай цей термін становить один рік.

5. У побудованих авторкою інформаційних панелях показників міжнародної економічної безпеки в умовах сталого розвитку для різних регіонів світу (табл. 5.1-5.4 розділу 5 дисертації) присутні зони – критична, зростання та безпечна. Потрапляння країн в ці зони здійснюється на підставі ранжування за сумарним показником рівня міжнародної економічної безпеки за рівнями складових її вимірів. На нашу думку, потребує додаткових пояснень вибір шкал балів для цих зон та рівні граничних балів для кожної з них.

Проте, зазначені вище зауваження та дискусійні положення в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка рецензується, та можуть слугувати предметом обговорення під час захисту.

Відповідність дисертації вимогам «Положення про порядок присудження наукових ступенів»

Дисертаційна робота Гапєєвої Ольги Миколаївни «Міжнародна економічна безпека країн в умовах сталого розвитку» є завершеною самостійною науковою працею, в якій вирішено важливу наукову проблему розробки цілісної концепції міжнародної безпеки сталого розвитку і обґрунтовані стратегічні орієнтири вдосконалення безпекової складової розвитку країн в умовах сталого розвитку.

Дисертація виконана на належному науково-теоретичному рівні, її зміст повністю відповідає темі, меті та визначеним завданням дослідження. Опубліковані авторкою наукові праці за результатами виконаних в рамках дисертації досліджень, а також зміст автореферату дисертації повною мірою відображають основні положення дисертації.

У дисертації та авторефераті використані лише ті висновки та науково обґрунтовані результати досліджень, які отримані дисертанткою особисто.

Таким чином, можна стверджувати, що за актуальністю, логічністю побудови, теоретико-методологічною обґрунтованістю і науково-практичною значущістю отриманих результатів представлена дисертаційна робота відповідає встановленим вимогам пп. 9, 10, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів».

Загальна оцінка дисертації.

Дисертаційна робота Гапєєвої О.М. відзначається логічністю побудови та обґрунтованістю висновків та результатів, якістю та стилем представленого матеріалу відповідає вимогам, які висуваються до наукових робіт рівня доктора наук. Зміст та результати роботи повністю відповідають паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Найбільш значущі результати, отримані в роботі, мають ознаки наукової новизни, а

практичні результати доведені до рівня впровадження у практику діяльності державних структур різного рівня та практичну цінність. Оцінюючи роботу в цілому, слід визнати, що завдання, поставлені в роботі, виконані, а мета – досягнута.

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота «Міжнародна економічна безпека країн в умовах сталого розвитку» повністю відповідає вимогам, які висуваються до докторських дисертацій, а її авторка Гапєєва Ольга Миколаївна за вирішення важливої науково-практичної проблеми створення цілісної концепції міжнародної безпеки сталого розвитку, обґрунтування на цій основі стратегічних орієнтирів вдосконалення безпекової складової розвитку країн в зазначених умовах та розроблення нового науково-методичного інструментарію оцінки рівня економічної безпеки країн світу, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Міністерства освіти і науки України

Н.В. Резнікова

Підпис засідача
Вченої сесії НДЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
08.04.2021р.

